

cegovinát kormányzó tényezőket, illetve a magyar kormányt és a vele szolidaritásban levő bánt, hogy minden illojális agitációnak a legenergikusabban véget ne vessenek, s meg ne tegyék egész hosszú sorozatát az intézkedéseknek, amelyek az e területeken elharapódzott visszaéléseket gyökerestől kiirtják. Nem fogunk kapkodni, színpadi hatásokra dolgozni, szóval erélyeskedni, de komolyan és határozottan cselekedni, mint érett népek kormányzása cselekedni szokott.

A mai interpellációs vita egyébként azt az érdekes és fontos valóságot hozta nyomatékosan fölszínre, hogy a déli határainkon elharapódzott délszláv agitációval szemben politikai pártjaink között érdemileg nincs nézeteltérés, s hogy a felelős kormány az egész nemzet lelkes támogatására számíthat minden módon és irányban, amidőn biztosságunkról és állami tekintélyünkről ez agitáció élősdijeit leoperálja. Ez egyértelműségnek meglesz a kellő külső és belső politikai hatása is.

8

1914 júl. 18

Volt szerb nemzeti-egyházi kongresszusi képviselő vezércikke a „Budapesti Hírlap”-ban a szerb egyházi autonómia és a magyarországi szerb pártok összefüggéséről¹

Újvidék, július.

A magyarországi szerbek egyházi autonómiája még ma sincs rendezve. E kérdés állandóan valami válságféle állapotban van, és pedig 1868 óta, amióta a szerbek vezérférfiai már egyszer komolyan hozzáláttak a rendezéséhez. Különös jelenség ez, mert e természetellenes állapotot orvosolni nemcsak hogy nem nehéz, hanem ellenkezően, igen könnyű dolog, mert itt egyébre sincs szükség, mint megteremtteni az egyetértést a szerb nép, a magyar kormány és az egyházi szerb episzkopátus között, ami nem is újdonság, mert ezt tudták és tudják mindazok, akik 1868 óta foglalkoztak az egyházi autonómia rendezésével. Ha tehát ez olyan könnyű dolog, és rendezése mégis lehetetlennek látszik, nyilvánvaló, hogy itt kell valakinek lenni, aki az egyházi autonómia végleges rendezését nehezíti és akadályozza. A szerb nép ebben a kérdésben az episzkopátust és a magyar kormányt hibáztatja, ezek pedig a szerb népet. Mi azt véljük, hogy itt elsősorban a szerb nép a hibás, illetve ez egészen ártatlan, hanem bűnösök azok, kik évtizedek óta egyéni önző és anyagi érdekből a szerb nép vezéreitül feltolták, és jelenleg is állandóan feltolják magukat. Bűnösök a szerb radikális és szerb liberális pártnak megöszült vezérei, kik előtt a szerb egyházi autonómia csak kenyér-kérdés, mert belőle, illetve krízisből tartják fenn magukat már 1868 óta, belőle éltek és élnek. A fiatalabb nemzedéknek itt nincs beleszólása. A régi pártvezérek maguk közelében senkit meg nem tűrnek, de különösen nem a „szerb ügynek amaz árulóit”, kik nem tudják elképzelni, hogy magából az egyházi autonómia rendezetlenségének a kérdéséből ma tisztességesen meg lehessen élni. Ilyen erkölcstelen elveken alapulnak, sajnos, a mi régi szerb pártjaink; áll ez elsősorban a szerb liberális pártra, amelynek vezérkarában ma a szerb népnek nagy örömeire hetven éven alóli számottevő egyén nincs is. Még öt évvel ezelőtt — mielőtt a radikális pártban a nagy szakadás beállott volna — a fiatalabb szerbek is mind a radikális párthoz tartoztak. Igaz, a radikális vezérek mellett szerepkörük csak az ötödik sorban volt, de ezt a helyet is szívesen elfoglalták, s kénytelenek voltak elfoglalni, mert az önző liberális pártban a fiatalok részére még a harmincadik sorban sem volt hely a nyilvános politikai szereplésre.

A szerb *liberális párttal* (mely még a Brankovics patriárkát választó kongresszuson vezérszerepet játszott, már a közelmúltban a szerb nép előtt annyira lejáratta magát, hogy az utolsó, 1910/11. évi egyház-kongresszusra egy pártjabeli képviselőt sem volt képes küldeni) nem érdemes sokat foglalkozni, különösen most nem, amikor köztudomású, hogy a szerb liberális párt ma teljesen szétfüzlött, főleg ama politikai ténykedése miatt, amelyben a kongresszusi fiskalátusért² való harminc évi elkeseredett és ellenfeleit gyalázó küzdelme után a szerb radikális párttal lépett szövetségre, úgyhogy ma az idősebbek közül e pártban a pártvezéren és első hadsegédjén kívül számottevő párttag alig található.

¹ A vezércikk címe és lelohelye: *Szerb egyházi autonómia és a szerb pártok. Írta egy volt kongresszusi képviselő.* — Budapesti Hírlap 1914. júl. 18; 168. sz. 1—3. l.

² *Fiskalátus*: ügyvédi hivatal, jogi képviselő (lat.).

A radikális párt ellenben ma még aktív, azért róla itt több mondanivalónk lesz. Ez is már sok fázison ment keresztül, de különösen öt évvel ezelőtt ment át nagy megrázkódtatáson, amikor a párt negyedik-ötödik sorában levő fiatal párttagok föllázadtak, és elkezdették a házi szennyest szapulni. Nyomban beállott a pártválság, lemondott a megöszült pártvezér, és mikor még ez sem volt elegendő, amikor a fiatal disszidensek valamennyi rokkantnak a párt vezetőségéből való eltávolítását követelték, a régi pártvezérek, akik befolyásukat féltették, az anyapárt vezérkarában többségben lévén, a vezérek közül négyet a pártból kizártak, mert tudták, hogy ők csak zavarosban tudtak halászni, és ez nem lesz lehetséges, ha az egyetemes lelkű fiatalabb vezérek a pártban maradnak.

Így keletkezett a radikális pártból két párt, az ó- és új-radikálisok pártja, illetve az 1867-es alapon szervezett szerb néppárt. Ez az új párt gyorsan fejlődött, és pedig önjerejéből, mert a többi szerb pártból nemesak hogy senki sem támogatta őket, hanem politikájukat a szerb ügy árulásának deklarálták, és pedig abból az egyszerű okból, hogy pártprogramját az 1867-es alapra helyezve azzal az egyedüli politikailag korrekt jelszóval kezdte el politikai működését, hogy a magyarországi szerbeknek éppúgy, mint a szászoknak csak reális politikát szabad folytatni. De ezek az áskálódások nem használtak, a szerb néppárt a radikális párttól két legerősebb és legnagyobb kerületét hódította el, és az 1910—11. évi szerb nemzeti-egyházi kongresszusra két világi és egy egyházi képviselőt küldött. A radikális pártnak fiatalabb tagjai kitakarították a radikális darázs-fészket; az utolsó egyházi kongresszuson a párt közreműködésével hivatalosan megejtett vizsgálat alapján megállapították, hogy a radikális párt vezérei hét évi kormányzatuk alatt a többi között például a nemzeti alapokból pártjukhoz tartozó ügyvédeknek peres és peren kívüli munkálatokért 452 000 koronát adtak ki. Alattuk a nemzeti alapok pénztartaléka szaporodás helyett 840 000 koronával csökkent, és végül a beocsini cementgyár ügye miatt a nagy nyilvánosság előtt még ma is azért lármáznak a radikális pártvezérek, mert két tagtársuknak ez ügy tanulmányozására a nemzeti alapoknak felszámított 60 513 korona 78 fillért keveslik, és mert most már maguk is belátják, hogy vége a régi jó világnak, és hogy jövőben nincs többé kilátás arra, hogy ezt a közkedvelt ügyüket továbbra is a fönt elsoroltaknak megfelelő javadalmazás mellett kezelhessék. Íme így festettek és festenek a magyar ellenzék barátai és a szerb egyesült pártok dicsó oszlopai, az öreg radikálisok.

*

Az elszámolás napja 1912. évi június hónap 12-én következett el. Ezen a napon a megtartott egyházmegyei zsinati választásokon a szerb néppárt csúfosan leverte a radikális pártot. Győzelme azonban csak erkölcsi győzelem maradt, gyümölcsét le nem arathatta, gyakorlatilag nem effektuálhatta, mert az 1912. július hónap 24-én legfelsőbb kéziratral hatályon kívül helyezték az egyházi önkormányzatra vonatkozó összes rendeletek, és hatályba visszahelyeztetett az 1868. évi gyakorlat. Ez elsősorban a szerb néppártot sújtotta. És mégis, míg a többi szerb párt a beállott rendkívüli állapotok miatt saját bűnükért egetverő lármát csapva az összes hitközségeket ellenállásra szólította föl, addig a szerb néppárt 1912. évi augusztus hónap 11-én a párthoz tartozó kongresszusi képviselők² által Óbecsén összehívott pártértekezleten hozott rezolúciójában kimondta, hogy a szerb pártok által tervezett és minden komolyságot nélkülöző ellentállást helyteleníti, mert az egyházi önkormányzat rendezése nem függ csupán az egyházhhoz tartozó laikus elemektől, hanem egyrészt a szerb egyházi episzkopátustól, másrészt a magyar kormánytól, azért elsőrendű kötelessége minden hazafias érzésű magyarországi szerbnek, hogy közreműködjenek oly irányban, hogy ezekkel az illetékes tényezőkkel közmegegyezést teremtsenek, annál is inkább, mert a beállott rendkívüli állapot gyöngeségünknek és politikai éretlenségünknek következménye, és mert vezérembereink sohasem vették figyelembe azokat a viszonyokat, amelyekben élünk, és nem voltak figyelemmel azokra a körülményekre, amelyek elkövetkezhetnek. Ezt az irányt képviselte különösen a szerb néppártnak hivatalos orgánuma, a *Szrpsztvo* is, hangsúlyozván, hogy a szerb néppárt nem hajlandó harcolni azok ellen, akik a szerb népnek javát előmozdíthatják és kik nélkül autonómiánk sikeres rendezésére nincs kilátás; minden politikai akció csak akkor lehet sikeres, ha az érvek akciójára redukálhatók. Tehát mindazt, ami ebben az ügyben történt, hármenyre sajnálatos, tragikusnak tekinteni nem szabad, mert erős a hitünk, hogy az egyházi hierarkia hazafias fiainak segítségével meg fogja teremteni az egységes alapot egyházi autonómiánk fejlesztésére, okulván a negyven évi keserű tapasztalásokon és az egyházban beállott más

² Az eredetiben: pártjához tartozó kongresszusi képviselői.

kellemetlen szituációkon. A mai rendkívüli állapot csak átmeneti, és időtartama teljesen tőlünk, illetve a szerb népek okosságától és józanságától függ. Ez volt íme a szerb néppártnak az elfoglalt álláspontja a szerb egyházi autonómia felfüggesztésében. Olyan álláspont, amelynek korrektségéhez kétség sem férhet, s amelyet mindazáltal az összes aktív és passzív szerb pártok elítéltek, vezéreit mungóknak, klerikálisoknak és a szerb ügy árulóinak jelentvén ki, holott ezt az álláspontot két évi meddő küzdelem után ma valamennyien akceptálják.

A szerb liberálisok és radikálisok, akik egymást csupa kenyeririgységből harminc éven át gyalázták, egymással kibékültek. De nemcsak ők, hanem a szerb önálló párt is, melynek egésze alatt az utolsó egyházi kongresszuson az a nagy radikális porolás megtörtént, fátyolt vetve a múltra, azokkal az emberekkel, akiket üzelmeik miatt rövid idő előtt a nagy nyilvánosság előtt megbélyegzett, belépett a közismert frivol játékba, magával rántva azokat a nacionalistákat és internacionalistákat is, kik a demokrácia jelszava alatt már tíz év óta mindig a születés stádiumában vergődnek, és akiknek ez alatt a tíz év alatt több hívük sohasem volt, mint amennyit kezök ujján össze lehet számlálni. Az egész mozgalomban legsajnálatosabb az, hogy a *horvátországi önálló szerb párt*, amely ma hivatva érzi magát, hogy a számban vele egyenlő, de vagyonban és intelligenciában sokkal erősebb magyarországi szerb népek sorsát is irányítsa, és amely ezt a jogát minden szerbtől elismertetni kívánja, szakítva politikai múltjával, belépett egy elkeseredett küzdelembe, és pedig a politikailag legmegbízhatóbb elemmel, és oly csatára készült, amelyet előbb veszített el, mintsem igazán belefogott volna.

A szerb pártoknak az egyesülése a szerb népben nagy megdöbbenést keltett. Egyrészt megbotránkozott a liberális pártnak a radikális párttal való egyesülésén, másrészt érthetetlennek és megmagyarázhatatlannak tűnt fel előtte, hogy a szerb önálló párt is belépett ebbe a tarka társaságba, és a szerb néppártot cserbenhagyta. Az önálló szerb párt ez évi május hónap 20-án tartott értekezletén szövetségeseitől az utolsó kongresszuson lévő „státuszkvónak” a biztosítását követelte, ami azt jelenti, hogy nem bízik meg bennök. A szövetségesek ezt nem fogadták el; széjjel is ment a politikai konkubinátus, mely nem is köttetett szolid elemek erősítésére, hanem azok részére, kik egyedül bűnösök, hogy a szerb egyházi autonómia negyven év alatt rendezhető nem volt.

A szerb egyházi autonómia különösen a múltban elsőrendű fejőstehen volt főleg a szerb pártvezérek részére. Ezt tagadni sem lehet, mert amint a liberális és radikális uralomból tudjuk, a pártvezér mindig a nemzeti alapok ügyésze is volt, tehát egy igen jó üzletnek a feje, amely legalábbis évi harminc-egyven ezer koronát jövedelmezett. Milyen képtelen állapotok uralkodtak és uralkodnak ma is a mi egyházi autonómiánkban, azt hisszük, hogy a fölsoroltak is elegendően mutatják, mert belőlük is mindenki megmagyarázhatja magának, hogy mint volt lehetséges, hogy olyan embereknek, mint a radikális pártvezéreknek volt lelkibátorságuk a szerb egyház volt fejét, Brankovics patriárkát, aki a szerb népek iskolájára és kultúrájára milliókat adományozott, egy kongresszusi nyílt ülésen akkori többségével hazugul és galádul sikkasztónak és oly egyénnek deklarálni, aki nem méltó egyházi főméltóságára.

Ezek után már sok mondanivalónk nincs, legföljebb még a következő két kérdésre adhatnánk feleletet. Az egyik: *hogyan rendezendő a szerb egyházi autonómia*, és a másik: *hogyan bízandó a rendezése*. Ami az elsőt illeti, a magyarországi szerb népek az álláspontja igen egyszerű és határozott, tudniillik a szerb egyházi autonómia nyerjen oly szabályozást, mely kizár minden pártszervezkedést, mert igazán csak így biztosítható a magyarországi szerbségnek egyházi és kulturális fejlődése. Ez pedig főképpen virilizmussal érhető el, mert a tágabb demokratiai alapon való szervezkedésnek itt abszolúte nincs helye, amit az utolsó negyven évi gyakorlat sajnosan igazolt. Az egyházi autonómia magában véve egy konzervatív intézmény, és ez csak akképpen őrizhető meg, ha benne csak oly elem nyer túlsúlyt, amely szeretettel és odaadással viseltetik iránta, nem pedig Istentagadók és az emberi társadalomnak megrontói, kik kapzsiságból, egyéni pizkos érdekeik érvényesítése céljából alapjaiból is könnyedén kiforgathatják azt a nemes célt, amelyet az egyház és a vallás reprezentálhat. Ez az álláspontja a szerb néppártnak is. A második kérdést illetőleg, amint köztudomású, a horvátországi szerb önálló párt nemcsak hogy hajlandó erre vállalkozni, hanem — nem tudjuk, mi jogon — valamennyi szerb párttól egyenesen követeli, hogy rendezésére neki föltétlen többséget biztosítson a kongresszuson. Mi ezt az elvet nem valljuk, hanem azt hisszük, hogy ezzel a magyar országgyűlés munkapártjához tartozó szerb képviselők is legalább egyforma hatáskörrel, mint a magyar kormányhoz legközelebb állók bízandók meg. Ennek több oka van. Elsősorban, ha az önálló pártra magára bíztnék ennek az ügynek a vezetése, esetleges többségével megszavaztatná az egyházi vagyonnak oly centralizációját, hogy az anyaországban eladott egyházi vagyon jövedelmei elsősorban a horvát-szlavon-

országi papság segítésére és fönntartására fordítandó[k], ami fölötté igazságtalan, mert a horvátországi szerb papság életviszonyai sokkal kedvezőbbek, mint az anyaországban, miért is a horvátországi papságnak a dotációja az anyaországi szerb papság dotációjával sohasem tehető egyenlővé. A másik ok a szorosabb értelemben vett magyarországi szerbség és [a] Horvát-Szlavonországokban lakó szerbség iskolaügye. Eme fontos kérdés tisztázása kedvéért előadjuk, hogy Horvátországban összesen 17 gör. kel. szerb felekezeti iskola van, míg az anyaországban kétszázötvennél több. Ez a statisztikai adat maga eleve kizárja azt a körülményt, hogy a horvátországi vezérelemek beleszóljanak ebbe az ügybe. Mert ez az ügy is éppúgy bírálendő el, mint a szerb papság javadalmazásának kérdése, de annyiban még nehezebb ez utóbbi kérdés megoldása, mert a szorosabb értelemben vett Magyarországon lakó szerbség felekezeti tanítóságának még ma is ségyenletesen gyöngé a javadalmazása.

*

Ezek nagyjában azok az érvek, melyek miatt — a helyzet teljes tisztázása végett — az egyházi autonómia rendezését a szerb egyházi főpapságon kívül a magyar parlament meghitt egyénire óhajtanók bízni, mert az egyházi autonómia rendezése főképpen a szorosabb értelemben vett magyarországi szerbségnek áll elsősorban érdekében. Hogy milyen számarányban lesz a jövőendő kongresszuson a józan és szolid elem képviselve, most még nem lehet pontosan megállapítani, mert kétségtelen, hogy a szerb pártoknak és frakcióknak korrupt eleme minden eszközt föl fog használni, — éppúgy, mint az utolsó kongresszuson is —, hogy ez a józan és szolid elem ne érvényesüljön. Hogy a közeljövőben tehát a szerb egyházi autonómiának ez az ügye teljes rendezést fog nyerni, azt nem tudjuk, az ma tisztán a szerb népen, illetve azon múlik, hogy a szerb nép ma politikailag annyira érett-e, hogy képes lesz-e megérteni és eléggé tisztelni jóakaróinak intencióit, vagy továbbra is azokra az elősdiékre hallgat, akik évtizedeken át a bőrre üzérkedtek, és jelenleg is vele akarnak üzérkedni.

9

1914 júl. 18

Hírlapi tudósítás a boszniai és a horvátországi szerb küldöttség gr. Tisza István miniszterelnöknél tett látogatásáról¹

Budapest, júl. 17.

Tisza István gróf miniszterelnöknél ma délután a képviselőházban két küldöttség tiszteletgett, az egyik a boszniai, a másik a horvátországi szerbség nevében, hogy hálás köszönetüket fejezzék ki azokért a kijelentésekért, amelyeket *Tisza István* gróf miniszterelnök legutóbbi nyilatkozataiban a szerbségről tett.

A boszniai szerbek részéről megjelent *Dimovics Daniló*, a boszniai tartománygyűlés alelnöke, *Jojkić dr.*, *Vasić dr.*, a szerb nemzeti munkapárt tagjai. *Dimovics Daniló* a küldöttség nevében ezeket mondotta a miniszterelnöknek:

Kegyelmes uram! A szerb nemzeti párt nevében bátorkodunk legbensőbb és legmélyebben érzett köszönetünket kifejezni excellenciádnak a magyar parlamentben a boszniai és hercegovinai helyzetről és az ott követendő politikai irányelvekről tett nyilatkozatáért. A gyalázatos merénylet és annak utána az ártatlan szerb polgárok vagyonának elpusztítása következtében a boszniai és hercegovinai szerb nép lelkére nagy szomorúság ült. Nagyméltóságodnak beszéde napsugárként hatott. Kegyelmes uramnak beszédében az előítélet nélkül való államférfiúi okosság és a nemes igazságosság szavait hallottuk, melyek Boszniában és Hercegovinában a legszegényebb szerb kunyhóban is örömmel teli visszhangra találtak. E szókat a boszniai és hercegovinai szerb nép a legmélyesegesebb hálával fogja emlékezetében tartani.

Tisza István gróf miniszterelnök azt felelte, hogy fölöttébb kellemesen hat reá az a tény, hogy szavai oly termékeny talajra találtak, és oly hálás visszhangot támasztottak. Szükséges, hogy a mostani időben *hűvös és igazságos ítéletet* alkossanak. Az eddig helyesnek ismert politikai irány-

¹ A tudósítás címe és lelőhelye: *A boszniai és horvátországi szerbek a miniszterelnöknél.* — Budapesti Hírlap 1914. júl. 18.; 168. sz. 6. l.